

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Кафедра фінансів

РЕФЕРАТ

кваліфікаційної роботи

на здобуття освітнього ступеня магістра

зі спеціальності: 072 «Фінанси, банківська справа та страхування»

за магістерською програмою професійного спрямування

«Державні та муніципальні фінанси»

на тему:

«ЗОВНІШНІЙ ДЕРЖАВНИЙ БОРГ У ФІНАНСОВІЙ СИСТЕМІ УКРАЇНИ»

Виконавець:

студентка 2 курсу, 2 групи ЦЗФН та ЦВФН
Спасова Івета Григорівна

(підпис)

Науковий керівник:

к. е. н., доцент
Хомутенко Алла Віталіївна

(підпис)

ОДЕСА — 2019

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Державний борг є важливою складовою державних фінансів. Його виникнення та існування пов'язані перш за все з покриттям дефіциту державного бюджету за рахунок зовнішніх та внутрішніх позик. Останніми роками під впливом фінансово-економічної кризи в Україні спостерігається зростання державного боргу та витрат на його обслуговування, що загострює проблеми збільшення боргового навантаження на бюджет, забезпечення фінансової та боргової безпеки країни, вдосконалення управління державним боргом. За таких умов особливого значення набувають завдання забезпечення збалансування доходів та видатків бюджету, оптимізації бюджетного дефіциту, прийняття обґрунтованих стратегічних завдань фінансової та боргової політики держави, розроблення заходів щодо їх досягнення.

У сучасних умовах управління державним боргом є одним із найбільш важливих елементів економічної політики держави. Нині в Україні спостерігається зміна структури запозичень: активне зростання зовнішніх запозичень за відносної стабільності внутрішнього боргу. Така тенденція не відповідає борговій політиці уряду.

У перехідній економіці України державний борг усе більше набуває характеру не лише фінансової, а й соціально-політичної проблеми. Державний борг прямо пов'язаний із проблемою економічної безпеки країни.

Більшість країн світу, у тому числі й тих, що мають високорозвинену економіку, мають немалі борги, живуть із ними не один рік, але проблема не в самій заборгованості, а причинах формування боргу та процесі його обслуговування. Вирішення проблеми обслуговування державного боргу є одним з основних завдань збереження стабільності і досягнення рівня економічної безпеки країни. Від характеру врегулювання боргової проблеми залежить стабільність її національної валюти, а отже, фінансова підтримка міжнародних фінансових організацій. Процес вирішення проблеми регулювання боргу значною мірою залежить від бюджетно-податкової політики, коливання валютного курсу та інвестиційної політики. За роки незалежності Україна накопичила значний обсяг зовнішнього державного боргу, для його регулювання уряд продовжує збільшувати запозичення, чим суттєво збільшує навантаження на державний бюджет майбутніх років, забезпечуючи падіння рівня економічної безпеки.

Нині економіка України потребує здійснення ефективних економічних реформ для стабільного економічного зростання. Вирішення завдань економічної політики нереально без значних капіталовкладень, мобілізація яких на сучасному етапі неможлива без значних ресурсів із боку держави. Тому сучасна фінансова політика держави об'єктивно визначає необхідність використання державних запозичень.

Метою дослідження є наукове обґрунтування економічної природи боргових зобов'язань країни в системі державних фінансів, дослідження структури державного боргу, виявлення основних тенденцій і специфічних особливостей формування державного боргу в Україні, а також обґрунтування концептуальних

засад щодо вдосконалення механізму управління борговими зобов'язаннями в умовах трансформаційної економіки.

Завдання дослідження:

- обґрунтувати економічну сутність державного боргу як фінансової категорії в складі державних фінансів;
- визначити основні тенденції формування сучасного державного боргу України;
- оцінити боргову стратегію України;
- з'ясувати взаємозв'язок зовнішнього державного боргу та бюджетного дефіциту;
- систематизувати проблемні аспекти управління зовнішнім державним боргом;
- обґрунтувати шляхи оптимізації механізму управління та обслуговування зовнішнього державного боргу України.

Об'єктом дослідження є фінансовий процес функціонування зовнішнього державного боргу.

Предметом дослідження є динаміка державного боргу та стану боргової безпеки у фінансовій системі України.

Методи дослідження. Методологічний апарат дослідження складають: загальнонаукові методи дослідження (діалектичний метод пізнання, наукова індукція та дедукція, системний, метод порівняння і синтезу) та спеціальні економічні методи (структурного, дисперсійного, факторного аналізу).

Діалектичний метод пізнання автор застосовує при з'ясуванні сутності державного боргу як фінансової категорії, теоретичних засад зовнішнього державного боргу та при розробці економіко-математичної моделі взаємозв'язку зовнішнього державного боргу і бюджетного дефіциту. Наукова індукція та дедукція, метод порівняння і синтезу, факторний аналіз використовувались при моніторингу впливу зовнішнього державного боргу на формування та управління фінансовою системою України. Метод структурного та факторного аналізу використано для обґрунтування шляхів удосконалення механізму управління та обслуговування зовнішнім державним боргом України.

Інформаційну базу дослідження складають закони України, укази Президента України, нормативні акти Кабінету Міністрів України — в аспекті динаміки зовнішнього державного боргу в фінансовій системі України, офіційні дані Державної служби статистики України, Міністерства фінансів України, Державного департаменту з питань адаптації законодавства Міністерства юстиції України, аналітичні огляди Європейського статистичного агентства, монографічні дослідження.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в розробці та уточненні відомих положень щодо формування шляхів удосконалення механізму управління та обслуговування державного боргу в Україні.

Практичне значення одержаних результатів полягає в можливості використання висновків роботи при формуванні моделі управління зовнішнім державним боргом України.

Структура й обсяг кваліфікаційної роботи. Кваліфікаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновку, списку використаної літератури та додатків; викладена на 171 машинописній сторінці, містить 25 таблиць, 24 рисунки, 6 додатків. Список використаної літератури містить 81 найменування.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У першому розділі *«Теоретичні засади зовнішнього державного боргу»* розглянуто сутність та теоретичні основи зовнішнього державного боргу. Обґрунтовано сутність зовнішнього державного боргу як фінансової категорії. Зовнішній державний борг розглядається як складова державних фінансів України. Розкрито механізм управління зовнішнім державним боргом

У другому розділі *«Моніторинг впливу зовнішнього державного боргу на формування та управління фінансовою системою України»* проаналізовано динаміку впливу зовнішнього державного боргу на формування та управління фінансовою системою України. Надано оцінку боргової стратегії України. Обґрунтовано економіко-математичну модель взаємозв'язку зовнішнього державного боргу та бюджетного дефіциту.

У третьому розділі *«Шляхи удосконалення механізму управління та обслуговування зовнішнім державним боргом України»* запропоновано шляхи оптимізації механізму управління та обслуговування державного боргу України з урахуванням зарубіжного досвіду.

ВИСНОВКИ

Проведене дослідження дозволило зробити висновки, основні з яких такі.

1. У визначенні сутності державного боргу науковці доходять згоди в тому, що це фінансові зобов'язання держави, проте їх погляди різняться в тому, які саме зобов'язання варто визнавати державним боргом. Державний борг вони визначають як суму фінансових зобов'язань сектора загального державного управління за випущеними і непогашеними позиками та кредитами, а також за гарантованими активами у кожний конкретний період часу.

Для конкретизації економічної сутності категорії «державний борг», ми вважаємо за необхідність увести в науковий обіг категорію «державний борг» як фінансову категорію, яка віддзеркалює більш конкретний зріз сутності державного боргу. З теоретичного погляду фінансова категорія «державний борг» є результатом кредиту та віддзеркалює економічні, фінансові відносини, які складаються між державою в особі центрального уряду, регіональних і місцевих органів влади, корпорацій з державною участю, з одного боку, та кредиторами в особі юридичних і фізичних осіб, іноземних держав, міжнародних організацій — з іншого боку, з приводу купівлі та продажу товарів і грошей з відстроченим платежем.

Отже, державний борг ми розглядаємо як з теоретичного погляду, тобто найбільш глибинного, так і з практичної точки зору.

2. Для вдосконалення управління державним боргом України пріоритетним має стати визначення концептуальних засад вітчизняної боргової політики та

розроблення і законодавче закріплення обґрунтованої стратегії залучення позикових коштів та їх використання.

Основними вихідними положеннями цієї стратегії мають бути: підвищення ролі внутрішніх державних запозичень, зокрема необхідно передбачити можливість залучення коштів фізичних осіб через випуск ощадних облігацій та сприяти розвитку внутрішнього фінансового ринку; надання переваги довгостроковому залученню позик задля уникнення пікових навантажень при погашенні державних запозичень; законодавче встановлення лімітів на обсяги позик терміном до одного року та позик із плаваючою відсотковою ставкою; пошук резервів скорочення дефіциту державного бюджету України та шляхів зростання ефективності здійснення видатків, у першу чергу розробка енергетичної стратегії, яка б дозволила зменшити залежність від імпорتنих енергоносіїв, а також запровадження системи недержавного пенсійного та медичного страхування, що дозволить скоротити бюджетні видатки.

3. В Україні спостерігається стійка тенденція до збільшення державного та гарантованого державою боргу, як зовнішнього, так і внутрішнього, що призводить до зростання витрат на обслуговування боргів, підвищення ризиків неплатоспроможності країни по зовнішніх боргах. З метою забезпечення належного рівня боргової безпеки країни, зниження обсягів та рівня державних боргів пропонується вдосконалювати боргову політику як складову бюджетної політики щодо її трансформації відповідно до світових тенденцій з використанням закордонного досвіду. Стратегічною метою управління державним боргом має стати підвищення рівня боргової стійкості та фінансової безпеки держави загалом, а боргова політика має ґрунтуватися на засадах середньостроковості та орієнтованості на ризик.

4. Напрямами удосконалення вітчизняної практики управління зовнішнім державним боргом мають бути: зниження рівня фінансових ризиків в країні; розробка і впровадження цілісної стратегії управління зовнішнім державним боргом; спрямування зовнішніх позик на реалізацію інвестиційних програм та посилення контролю за витрачанням зовнішніх позик; застосування поміркованого підходу до залучення зовнішніх державних позик; необхідність покращення макроекономічного середовища для посилення ефективності управління зовнішнім боргом.

5. Здійснення ефективної боргової політики в Україні передбачає розробку концепції такої боргової стратегії, в якій державний борг розглядатиметься не з позиції боргового тягара на економіку України, а як інструмент економічного зростання в державі. Залучені зовнішні позики повинні вести до збільшення виробничих потужностей, головним чином тих підприємств, продукція яких йде на експорт. Збільшення експорту продукції призведе до збільшення валютних надходжень до держави, які необхідні для обслуговування та погашення зовнішнього боргу. Зростання державного боргу призводить до збільшення витрат по його обслуговуванню. Управління державним боргом повинно бути спрямовано на збільшення середнього терміну погашення заборгованості та скорочення витрат на обслуговування боргу.

6. Державний борг країни є одним із важливіших чинників впливу на економічну безпеку держави. Надмірне залучення коштів на недосить вигідних умовах поряд з нераціональним їх використанням перешкоджають довгостроковому економічному зростанню країни. Щоб розраховатися з кредиторами, країна вимушена все більше ресурсів відволікати від потреб соціально-економічного розвитку. Це, у свою чергу, веде до скорочення витрат державного бюджету, згортання капіталовкладень. За результатами проведеного аналізу логічно зазначити, що структура державного боргу України має бути зміщена до переважання внутрішніх боргових зобов'язань над зовнішніми. Запозичення мають здійснюватися переважно в національній валюті. Тільки ефективна боргова політика може підвищити рівень боргової безпеки, дозволить знизити розмір дефіциту державного бюджету та сприяти економічній міцності країни.

7. Процес управління зовнішнім державним боргом для України пов'язаний із численними проблемами. Зарубіжний досвід показує, що найефективнішим є вкладення позичених коштів в інвестиційну діяльність держави. Але Україна обрала найменш ефективний метод вкладення коштів — покриття бюджетного дефіциту та зменшення державного боргу попередніх періодів. Крім того, структура платежів за борговими зобов'язаннями України є вкрай нестабільною. Таким чином, боргова політика України потребує негайного вдосконалення.

8. До головної проблеми, що спричинила зростання боргового навантаження, слід віднести девальвацію гривні, що призвело до збільшення боргу та вартості його обслуговування, падіння реального ВВП, зниження внутрішнього споживчого попиту внаслідок інфляційних процесів та безробіття, негативний вплив реальної процентної ставки НБУ на боргову сферу та обмеження функціонування ринку позичкового капіталу.

Водночас система управління зовнішнім державним боргом залишається малоефективною і призводить до перекладання боргового тягара з обслуговування та погашення державного боргу на платників податків і на наступні покоління. Політика таких запозичень є значною загрозою для бюджетної безпеки, фінансової стабільності та подальшого соціально-економічного розвитку держави.

9. Доречним вважаємо запровадження в Україні департамент з управління державним боргом. Такий департамент повинно співпрацювати з Міністерством фінансів, Міністерством економіки, Національним банком. Така взаємодія передбачає отримання оперативної інформації від державних органів в межах їх компетенції і узгоджене прийняття рішень. Основні функції боргового департаменту: аналіз і оцінка ризиків, що виникають в результаті реалізації боргової політики та розробка рекомендацій по їх хеджуванню; здійснення операцій з обслуговування та погашення та державних і гарантованих державою боргових зобов'язань; залучення запозичень; ведення бази даних кредиторів і боргових зобов'язань; розробка схем по управлінню борговими зобов'язаннями; узгодження з органами влади документації по державному боргу; формування оптимальної структури боргового портфеля за термінами, процентним ставками, видами валют; моніторинг тенденцій світових ринків; розрахунок різних варіантів боргового

навантаження в залежності від сценаріїв розвитку економіки; формування іміджу держави як потенційного і діючого позичальника та ін.

АНОТАЦІЯ

Спасова І. Г., «Зовнішній державний борг у фінансовій системі України»,
кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня магістра
зі спеціальності 072 «Фінанси, банківська справа та страхування» за магістерською
програмою професійного спрямування «Державні та муніципальні фінанси»
Одеський національний економічний університет
м. Одеса, 2019 рік

Кваліфікаційна робота магістра складається з трьох розділів. Об'єктом дослідження є фінансовий процес функціонування зовнішнього державного боргу.

У роботі розглядаються теоретичні засади зовнішнього державного боргу.

Зроблено моніторинг впливу зовнішнього державного боргу на формування та управління фінансовою системою України. Обґрунтовано основні шляхи удосконалення механізму управління та обслуговування зовнішнім державним боргом України. Запропоновано економіко-математичну модель взаємозв'язку зовнішнього державного боргу та бюджетного дефіциту.

Ключові слова: зовнішній державний борг, фінансова система, фінансова категорія, механізм управління, економіко-математична модель, боргова стратегія, державні фінанси, бюджетний дефіцит.

ANNOTATION

Spasova I. H., «External government debt in the financial system of Ukraine», qualifying
work for obtaining an educational master's degree in a specialty
072 «Finance, Banking and Insurance» for the master's degree program professional
orientation «Financial and insurance management»,
Odessa National University of Economics
Odessa, 2019

Master's qualification work consists of three sections. The object of research is the financial process of external public debt functioning.

The paper deals with the theoretical foundations of external public debt.

The impact of external public debt on the formation and management of Ukraine's financial system has been monitored. The main ways of improving the mechanism of management and servicing of the external public debt of Ukraine are substantiated. An economic-mathematical model of the interrelation of external public debt and budget deficit is proposed.

Keywords: external government debt, financial system, financial category, management mechanism, economic and mathematical model, debt strategy, public finances, budget deficit.